
En förälder motsatte sig att den andra föräldern skulle ha rätt till umgänge med de gemensamma barnen. Fråga om socialförvaltningen varit alltför aktiv för att få till stånd ett möte mellan barnen och den förälder som inte hade del i vårdsnaden om barnen

I anmälan till JO framförde AA klagomål mot Socialnämnden i Arvidsjaurs kommun angående handläggningen av en fråga om umgänge. Av anmälan framgick bl.a. följande.

På grund av misshandel och hot från sin f.d. make lever AA under skyddad adress. Mannen har besöksförbud och polisen håller henne under bevakning. AA har ensam vårdnad om f.d. makarnas gemensamma barn, 13, 11 och 8 år gamla. Trots att AA motsätter sig att barnens far skall få träffa barnen har socialsekreteraren BB uppgett att hon inte har något val. BB har också försökt att påverka barnen att träffa deras far mot AA:s uttryckliga vilja. Någon umgänsrätt fastställd av domstol föreligger inte.

Inledningsvis inhämtade per telefon uppgifter från socialsekreteraren BB. Hon uppgav därvid bl.a. följande.

Det är riktigt att det inte finns något förordnande om umgänge som är fastställt av domstol. Hon har därför hänvisat barnens far till tingsrätten om han vill få till stånd umgänge med barnen. Som förälder har barnens far rätt att ta del av vad som händer i skolan. För att det skulle bli så bra som möjligt för barnen vid ett sådant tillfälle avsåg BB att vara med. Det är även ett önskemål från skolan att socialförvaltningen medverkar i en sådan situation. AA ville inte att barnen skulle gå ensamma till skolan den aktuella dagen. BB erbjöd sig därför att hämta barnen och köra dem till skolan. AA medgav ett sådant förfarande. Den aktuella dagen ville inte dottern följa med till skolan. Sönerna följde dock med, men deras far kom inte till skolan.

Därefter anmodades Socialnämnden i Arvidsjaurs kommun att inkomma med utredning och yttrande. Socialnämnden avgav ett remissvar med huvudsakligen följande innehåll.

Bakgrund

Familjen kom till Arvidsjaur i augusti 1994 och de har alltsedan dess varit aktuella hos socialtjänsten. I juni 1998 fick AA och barnen hjälp att lämna maken och fadern då det stod klart att han under lång tid miss handlat främst hustrun men även barnen. Makarna separerade och i slutet av sommaren fick CC hjälp att flytta till Luleå

samtidigt som AA och barnen fick hjälp till en ny bostad i Arvidsjaur. CC fick besöksförbud innebärande att han inte får ta kontakt med AA, ej heller besöka hennes bostad. Både barnen och AA uttryckte stor rädsla för CC och det umgänge som skulle ske mellan barnen och deras far har genomförts med kontaktperson som socialtjänsten tillhandahållit. Från början var alla tre barnen med på umgängesresorna till Luleå men ganska snart tog dottern DD, som nu är 13 år, avstånd från fadern och ville varken prata med honom i telefon eller träffa honom.

De båda pojkarna EE, 11 år, och FF, 8 år, har däremot haft ett relativt regelbundet umgänge med CC, fram till i vintras. Därefter har barnen inte haft någon kontakt med fadern vare sig vid umgänge eller per telefon. Tidigare har de fått hjälp att hålla telefonkontakt med fadern antingen genom att han har ringt dem i skolan på avtalad tid eller genom att ringa honom från socialkontoret. Vid umgängen hos fadern i Luleå har fem olika kontaktpersoner varit medverkande, undertecknad samt en annan socialsekreterare vid ett par tillfällen vardera, tre manliga kontaktpersoner med erfarenhet av arbete med barn och ungdomar har varit med vid övriga umgängestillfällen. Ingen av kontaktpersonerna har känt att barnen blivit hotade men barnen har själva uppgett att fadern uttalat hot på deras språk, vilket kontaktpersonerna inte haft möjlighet att uppfatta.

Den yngste sonen FF har varit mest positiv till kontakt med fadern, dock har han hela tiden varit ovillig att sova över och det har bara vid ett tillfälle förekommit övernattnings hos fadern i juli 1999. CC har vid några tillfällen ringt till bekanta i Arvidsjaur och uttalat hot mot familjen men han har såvitt socialtjänsten känner till inte brutit mot besöksförbudet under det senaste året trots att han uppenbarligen vet var AA och barnen bor. Föräldrarna överenskom 99-10-26 att ingenting skulle fastläggas beträffande umgängesrätt efter utgången av januari 2000 och Hovrätten meddelade dom i enlighet med detta.

Den aktuella händelsen

CC kontaktade BB med önskemål om att få besöka barnen i skolan under ett par timmar. Hans besöksförbud gäller inte barnen och inte heller barnens skolor och han har tidigare sagt att han ska komma och hälsa på dem varvid handläggaren gett honom rådet att ta kontakt med socialtjänsten först för att undvika att barnen blir överraskade av att han kommer till skolan. Efter CC:s förfrågan tog BB kontakt med AA för att prata om hur hans besök skulle kunna se ut. AA har uppfattat att även hon skulle träffa CC och hon har upplevt att handläggaren hotat att hon skulle förlora barnen om hon inte ställde upp på detta. Något sådant ”hot” har handläggaren inte uttalat, däremot har BB försökt förklara för AA att hon måste försöka tona ner sin egen rädsla inför barnen så att de kan få göra sig en egen realistisk bild av hur fadern är för dem. Det är snart två år sedan makarna separerade och han har trots en del telefonhot, senast maj -99, inte försökt att olovligt ta kontakt med vare sig henne eller barnen under det senaste året. Det borde enligt socialtjänstens mening vara möjligt att försöka ”normalisera” förhållandet mellan barnen och CC så att de får lite lugn och ro och slipper vara rädda för sin pappa. Ett besök i skolan ansågs därför vara det bästa sättet att avdramatisera eftersom de där skulle vara i en trygg miljö och dessutom skulle BB vara med vid besöket. CC hade önskemål om att få gå ut och fika tillsammans med barnen med BB som stöd men eftersom det då skulle ha blivit fråga om mera än ett besök i barnens skolmiljö ställde handläggaren inte upp på detta.

Vi har hela tiden varit medvetna om att något tvång inte är tänkbart när det gäller barnen utan här var det fråga om att försöka få till stånd ett möte mellan pappan och barnen på bästa möjliga sätt. När barnen sedan inte accepterade att träffa sin pappa så blev heller inte mötet av. Vad som framkommit efteråt är att åtminstone sonen EE blev besviken över att fadern inte kom och hälsade på.

Socialtjänstens ställningstaganden

Socialtjänstens uppfattning är att moderns syn på och rädsla för CC påverkar barnen mycket negativt. När snart två år gått sedan separationen sover mor och barn fortfarande i samma rum och barnen undanhålls ingenting rörande faderns farlighet

och det hot som modern upplever. Som stöd och hjälp i denna situation har familjen fått bistånd i form av s.k. hemma-hos insats där ett av syftena är att försöka lösa upp moderns och barnens alltför starka bindningar till varandra. Av barnpsykiatriskt utlåtande framgår följande: "Under inskrivningsperioden växer en delvis motsägelsefull bild av barnen fram. Av barnens beteende och reaktioner kan vi inte se något som vi tolkar som rädsla för CC. Däremot uttrycker de två äldsta barnen verbalt att de är rädda. Vid försök att bena ut vad rädslan består av, visar det sig att de har få egna konkreta exempel på händelser som inträffat. Mycket handlar om den besvikelse de två äldsta barnen känner gentemot sin pappa och mammas rädsla för honom. Oavsett om rädslan är barnens eller AA:s bedömer vi att CC:s och AA:s relation måste bearbetas för att ett umgänge skall bli gynnsamt för barnen. Vi rekommenderar därför samtal hos familjerätten, familjerådgivare eller PBU. Utan sådana samtal bedömer vi att AA:s rädsla för CC innebär att ett umgänge med fadern blir påfrestande för barnen. På basis av vad vi sett kan vi inte säga att ett umgänge med pappan är skadligt för barnen. Däremot såg vi att AA:s inställning till umgänget är avgörande för hur barnen ställer sig. När AA uppmuntrade barnen ville de också träffa sin far." Citat ur dom 1999-08-30 Piteå tingsrätt.

AA har ofta tidigare erbjudits tolk men hon har avböjt. I samband med den aktuella händelsen erbjöds hon dock inte tolkhjälp då handläggaren antog att hon skulle tacka nej till detta. Dock kan man i efterhand konstatera att det skulle ha varit bra eftersom AA:s uppfattning av vad som sagts inte överensstämmer med vad handläggaren säger, att något "hot" inte framförts men däremot så framhåller socialtjänsten i alla kontakter hur viktigt det är för barnen att AA inte påverkar dem till att vara rädda för sin far. AA och barnen får stöd genom hemma-hos terapeut och AA har under de snart två år som gått haft god kontakt med handläggaren BB. Även efter den aktuella anmälan har AA hört av sig och hon har inte uppgett att hon vill byta handläggare eller saknar förtroende för BB. Vårt ställningstagande att underlätta CC:s besök i skolan grundade sig på uppfattningen att det var för barnens bästa att hans besök i skolan ägde rum under ordnade former. Hans besöksförbud gäller inte Arvidsjauras samhälle eller barnens skola, utan bara hemmet och kontakt med AA. Han kan därför, om han vill, komma till Arvidsjaur och röra sig fritt om han undviker det område där AA bor. Han har dock undvikit att göra detta då han är medveten om barnens rädsla.

AA bereddes tillfälle att yttra sig över nämndens remissvar.

I ett beslut den 10 maj 2001 anförde *JO André* följande.

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt möjligt tillgodoses. Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av en förälder som inte är vårdnadshavare, beslutar rätten på talan av denne i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet. Rätten skall då beakta bl.a. risken för att barnet i samband med utövandet av umgänge utsätts för övergrepp, olovligen bortförs eller kvarhålls eller annars far illa.

En förälders motstånd mot att låta ett barn få utöva umgänge med den andra föräldern kan ofta ha sin förklaring i de konflikter som har uppstått i samband med att sammanlevnaden mellan föräldrarna har upphört. Motsättningarna mellan föräldrarna kan ha sin grund i sådana sociala problem som inte kan lösas enligt den familjerättsliga lagstiftningen. Socialtjänsten har i sådana fall viktiga uppgifter. Föräldrarna kan erbjudas hjälp och stöd för att bearbeta sina konflikter så att de i framtiden skall kunna samarbeta i frågor som rör barnen. I detta sammanhang kan jag peka på dels 12 § sista stycket socialtjänstlagen (1980:620) där det stadgas att en socialnämnd i sin omsorg om barn och ungdom skall tillgodose det särskilda

behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om vårdnad, boende, umgänge eller adoption har avgjorts, dels vad som sägs i 12 a § socialtjänstlagen om en kommuns skyldighet att sörja för att föräldrar erbjuds s.k. samarbetsamtal. Jag vill också peka på att socialnämnden har ett övergripande ansvar för råd, stöd och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det (5 § socialtjänstlagen).

Socialnämnden kan inte tvinga en vårdnadshavare att acceptera ett visst umgänge. Det får dock anses ankomma på socialnämnden att bl.a. genom samtal med vårdnadshavaren framhålla vikten av att barnet får upprätthålla en kontakt med båda sina föräldrar.

Ett särskilt problem när det gäller socialnämndens arbete med frågor angående umgänge är att en förälder kan ha utsatt den andre för våld eller att det föreligger någon form av hot mot en förälder av den andre föräldern. Under sådana förhållanden bör socialnämnden t.ex. vara försiktig med att anordna samarbetsamtal mellan föräldrarna (jfr prop. 1990/91:8 s. 30 f.). Att en förälder utövat våld mot den andre betyder dock inte att den föräldern skall uteslutas från umgänge med barnen. Det är en grannliga uppgift för socialnämnden att avgöra hur en sådan situation skall hanteras. Utgångspunkten är därvid att socialnämnden och dess befattningshavare skall utgå från barnets bästa.

I förevarande fall bedömde socialförvaltningens handläggare att det var lämpligt att verka för att fadern erhöll ett visst umgänge med barnen. Nämnden har i sitt remissvar redovisat de överväganden som gjordes i den delen. JO är återhållsam med att uttala sig om myndigheternas bedömningar i enskilda ärenden. Vad som har kommit fram utgör inte underlag för mig att kritisera nämndens ståndpunkt rörande lämpligheten av umgänge mellan fadern och barnen.

Som jag nyss anfört bygger dock socialnämndens arbete på frivillighet och nämnden har inte kunnat tvinga modern till att acceptera ett umgänge mellan barnen och fadern. Däremot kan jag, mot bakgrund av nämndens uppfattning om lämpligheten av umgänge, inte se något hinder mot att nämnden försökte övertyga modern om att barnen skulle få träffa sin far och även verkade för att umgänget skulle komma till stånd.

Jag övergår nu till att främst behandla socialtjänstens handlande i samband med faderns önskemål om att få träffa barnen i skolan.

För att kunna utöva umgänge med ett barn är det viktigt att en förälder hålls informerad om frågor som rör barnets förhållanden. Umgängesföräldern bör inte framstå som en utomstående person utan som en person som kan leva med i barnets vardag så att barnet på ett naturligt sätt kan vända sig också till den föräldern i olika frågor. I 6 kap. 15 § första stycket föräldrabalken stadgas därför att vårdnadshavaren som regel till umgängesföräldern skall lämna sådana upplysningar rörande barnet som kan främja umgänget. Hit hör uppgifter om barnets skolgång m.m. (prop. 1990/91:8 s. 63 f.). När det gäller barnets skolgång har dessutom skolan en skyldighet att informera föräldrarna om elevernas studier

och utveckling. I 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, avsnitt 2.4., anges bl.a. att läraren skall samverka med och fortlöpande informera föräldrarna om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling. När det gäller rektor anges i avsnitt 2.8 att han eller hon har ansvaret för formerna för samarbete mellan skolan och hemmen och att föräldrarna får information om skolans mål och sätt att arbeta och om olika valalternativ. De angivna avsnitten ur läroplanen avser båda föräldrarna, oavsett om det är båda eller endast en av dem som har den rättsliga vårdnaden om barnet. Ett led i denna samverkan mellan skolan och föräldrarna kan innebära att en förälder besöker skolan. Bestämmelserna om samverkan kan dock komma i konflikt med reglerna i föräldrabalken om vårdnadshavarens bestämmanderätt i de fall där en vårdnadshavare motsätter sig att den förälder som inte har vårdnaden träffar barnen i skolan. I sådant fall kan skolan inte arrangera ett möte mellan barn och förälder i skolan (se härom bl.a. JO:s beslut den 12 februari 1998; JO:s dnr 20-1997). Skolans möjlighet att utan vårdnadshavarens samtycke lämna information om barnet till en förälder som inte är vårdnadshavare regleras i sekretesslagen (1980:100), i första hand 7 kap. 9 §.

CC tog kontakt med socialtjänsten och framförde önskemål om att få besöka barnen i skolan under några timmar. Med hänsyn till det ovan anförda förelåg det självfallet inte något hinder mot att socialtjänsten diskuterade saken med CC. Socialtjänsten kontaktade därefter AA för att avhandla frågan om hur CC:s besök skulle kunna se ut. Av remissvaret drar jag den slutsatsen att socialtjänsten var pådrivande i kontakterna för att få AA att acceptera ett möte i skolan mellan CC och barnen. AA har dessutom anført att hon ställdes inför fullbordat faktum när handläggaren under kvällen före den aktuella dagen meddelade hur besöket i skolan skulle gå till, bl.a. att handläggaren skulle skjutsa barnen till skolan. Enligt remissvaret agerade socialtjänsten utifrån en bedömning av vad som var bäst för barnen i den situation som uppkom när CC avsåg att besöka dem i skolan. Det kan ändå ifrågasättas om inte socialtjänsten, med kunskap om AA:s negativa inställning, agerade alltför aktivt för att få mötet i skolan till stånd. Vad som har framkommit är dock inte av sådan beskaffenhet att det finns skäl att kritisera socialtjänstens handläggning i den delen.

När det gäller frågan om användning av tolk vill jag anföra följande. I 8 § förvaltningslagen (1986:223) stadgas att när en myndighet har att göra med någon som inte behärskar svenska eller som är allvarligt hörsel- eller talskadad, bör myndigheten vid behov använda tolk. Bestämmelsen innebär således inte någon ovillkorlig skyldighet för en myndighet att anlita tolk, utan den förutsätter en bedömning av behovet vid varje enskilt tillfälle. Det finns inte något hinder mot att en myndighet anlitar tolk mot den enskildes vilja. Myndigheten bedömer på egen hand frågan om behovet av tolk, varvid den enskildes uppfattning inte kan få avgörande betydelse.

Det finns inte någon utredning som visar hur väl AA behärskar svenska språket. Socialnämnden har dock i remissvaret angett att en tolk borde ha erbjudits. Om en tolk behövdes för att undvika risken för missförstånd så måste det bedömas ha varit

särskilt viktigt att en sådan anlitas när frågan om CC:s besök i skolan och AA:s rädsla inför CC diskuterades.

Vad som har framkommit i övrigt föranleder inte någon åtgärd eller något uttalande från min sida.